

כיבוש ארץ ישראל ע"י אברהם ויצחק

תולדות תשפ"ד שלום רב

ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם וילך יצחק אל מלך פלשתים גרר וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן כל הארצות האלה והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לא"א [כו:א-ג]

והנה רש"י פירש שכונת יצחק היתה לרדת למצרים כמו שירד אביו בימי הרעב, והרמב"ן מוסיף להסביר שמזה שמזכיר הפסוק את הרעב שהיה בימי אברהם, שלכאורה מה זה נגע להזכיר כאן, זה משום שהיה מפורסם הסיפור שירד אברהם למצרים ושם עשה לו השם כבוד גדול ולכן היה יצחק חפץ ללכת בדרך אבותיו לירד שם עד שנאמר לו אל תרד מצרימה. ולפ"ז כוונתו של יצחק לעשות כמו שעשה אביו משום שהוא חשב שזה הדבר הנכון לעשות, ובאמת לדעת רש"י זה א"ש, שרש"י פירש בפרשת לך לך [יב-י] שזה היה נסיון לאברהם לראות אם ירהר אחר מדותיו של הקב"ה שאמר לו הקב"ה ללכת לא"י ועכשיו משיאו לצאת ממנה, ולפי נסיון זה אז אאע"ה עמד בזה, וכן מוכח מחז"ל ומכל הראשונים במסכת אבות, שהרי המשנה מלמדת שעשרה נסיונות נתנסה א"א ועמד בכולן, ולכו"ע נסיון הרעב הוא אחד מהעשרה נסיונות, הרי שעמד בנסיון זה, והיינו שלא הרהר אחר מדותיו של הקב"ה אף שלא היה מובן לו, ולפ"ז לא עשה א"א שום חטא בזה שירד מא"י למצרים, ולכן רצה יצחק לעשות כמותו.

אבל הרמב"ן בפרשת לך לך אומר בפירושו להיפך, שהרי כתב שם שאאע"ה חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלקים כח לעזור ולהציל, גם יציאתו מן הארץ אשר נצטוה עליה בתחלה מפני הרעב עון אשר חטא, כי האלקים ברעב יפדנו ממות, ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה, במקום המשפט שמה הרשע והחטא [וכשיטת הרמב"ן בכל מקום שמעשה אבות סימן לבנים], הרי שלדעתו זה היה חטא ביד אברהם, וא"כ איך הוא מפרש שרצה יצחק לעשות מה שעשה אברהם משום שראה שה' עשה לו כבוד גדול. וכנראה צ"ל בדעת הרמב"ן שסבר יצחק שזה היה נסיון לאברהם אבל זה לא נחשב נסיון בשבילו, דלאברהם נאמר לצאת מבית אביו ומארצו שזה נסיון עצום, ואח"כ בא הרעב, א"כ זה המשך הנסיון, והיינו שזה גופא הנסיון, שמקודם אומר לו כך ואח"כ כך, ולכן אפשר שנכשל אברהם בזה שהיה לו להשאר [ועדיין צ"ע מדברי המשנה באבות שעמד בכולן], אבל ליצחק לא נאמר לעזוב את בית אביו ללכת לא"י, כי הוא נולד בא"י, ולכן בשבילו זה לא נסיון לרדת למצרים, ומכיון שראה שה' עשה לו כבוד גדול, ממילא רצה לעשות אותו הפעולה שעשה אביו. אבל לפ"ז צריך לבאר מדוע באמת אמר לו הקב"ה

שלא ירד למצרים, מה הרע בזה, והרי הקב"ה לא אמר לא"א שלא לרדת למצרים, ומה נשתנה יצחק, ולפי פשוטו זה גזה"כ אצל יצחק, כי הקב"ה לא מגלה לו את הטעם מדוע אסור לו לרדת ובמה שונה הוא מאברהם, הוא רק מבטיח לו שהוא יהיה עמו ויברך אותו, אבל מדוע הוא לא יכול לצאת מא"י הקב"ה לא מסביר לו.

אמנם מצינו ברש"י ורמב"ן וחזקוני שלשה פירושים אבל שניהם על דרך הדרש והרמז והסוד, שרש"י מעתיק מדרש שיצחק הוא עולה תמימה שאין חו"ל כדאי לך, ומשמע כאילו יש בזה איסור, אבל זה דבר תמוה מאד, וכי יש ליצחק דין קרבן, וכי בהמה הוא, וכי יש דין שאסור להוציא קרבן מא"י לחו"ל, הדרשה הזו של חז"ל קשה להבין בדרך הפשט, ובודאי פנימיות יש כאן. וכן הרמב"ן לאחר שהביא מדרש זה אומר שלדעתו יש כאן סיבה אחרת [וכנראה לא ניחא ליה בטעם של חז"ל], והוא לפי שיטתו של מעשה אבות סימן לבנים, והיינו שכאן נרמז שירידתו של יצחק לגרר זה היה כמו גלות בבל [שירידת אברהם היה גלות מצרים וירידת יצחק היה גלות בבל], ועי"ש שעשה כמה השוואות בין גלות גרר לגלות בבל, ולכן לא רצה הקב"ה שירד למצרים, ובודאי סודות התורה מצינו כאן, אבל אין זה פשוטו של מקרא'. ולע"ד להציע ביאור אחר בפסוקים אלו, והיינו שאף שכל מה שאמרו הראשונים נרמז בפסוק, אבל באמת הקב"ה מגלה ליצחק היטב את הטעם שאסור לו לצאת מא"י, וזהו עיקר פשוטו.

ונקדים עוד קושיא מה שאומר הקב"ה ליצחק שעליו לדור בא"י ולכן "והקימתי את השבועה אשר נשבעתי לא"א", ותמוה כמו שהקשה הרמב"ן "אין צריך שיבטיח הקב"ה את יצחק שלא יעבור השבועה שנשבע לאביו כי לא אדם הוא להנחם ואברהם אין לו זרע אחר בעל ברית לאלקים, והשבועה איננה על תנאי" ועי"ש ברמב"ן שנדחק שהקב"ה רצה להשבע לכל אחת מהאבות בנפרד, להודיע שכל אחד ראוי לכרות עמם ברית, ועי"ש עוד, אבל למעשה הקושיא עומדת בעינה מה הכוונה שהשבועה לאברהם תתקיים רק אם ידור יצחק בארץ.

ונחזור לפרשת חיי שרה שכאשר השביע אברהם את אליעזר למצוא שידוך ליצחק הוא מצוהו ללכת למשפחתו ולמולדתו ולקחת אשה ליצחק. וכאשר מעורר אליעזר שאולי לא תבא האשה לארץ ישראל, אברהם משביע אותו שבשום פנים ואופן שלא יוציא את יצחק שמה – השמר לך פן תשיב את בני שמה, והנה דבר זה שמחליט אברהם שבשום פנים ואופן אסור ליצחק ללכת שמה הוא צריך הסבר, זה לא גזה"כ, הוא לא נצטוה ע"ז מהקב"ה, ומכיון שזה החלטה מקורית של אברהם אז הוא היה צריך לבאר לנו מדוע יצחק לא יכול לצאת. אבל לא מצינו את זה להדיא, שהוא רק אומר שה' אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי והבטיח את א"י לזרעי, הוא ישלח את מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם. והרי זה לא הסבר על

1. גם מצינו בחזקוני דבר חדש, שיצחק רצה לרדת למצרים משום שסבר שעכשיו מתחיל גלות מצרים שהבטיח עליה הקב"ה בברית בין הבתרים, ולכן א"ל הקב"ה אל תרד מצרימה, שהגלות העתידה במצרים עדיין לא מתחילה, ולכן עליו להשאר בא"י. וכנראה שסבר שהרעב זה סימן מהשמים להתחלת הגלות [וכן היה בימי יעקב שמחמת הרעב ירד למצרים], אלא שתמוה מאין ידע יצחק שהגלות תהיה במצרים, הלא בכה"ב נאמר בארץ לא להם, ולא מצינו שזה יתגלה ע"י הקב"ה עד הימים שלאחר יעקב, שכבר היו במצרים, ולכן פשט זה ג"כ אינו מתאים עם פשוטו של מקרא.

ההחלטה שלו, אלא הוא רק אומר שאין לו לדאוג ע"ז, כי אותו הקב"ה שהוציא אותו מאור כשדים וטיפל בו והעשיר אותו והבטיח לו את א"י הלא הוא כל יכול, שהרי בודאי אאע"ה הכיר את כח הקב"ה ושיש לו מלאכים עושי רצונו, וא"כ יהיה לו מלאך גם בשביל זה, והנה זה תשובה של מאמין, כלומר אין על מה לדאוג כי הקב"ה יפתור את הבעיה, ולכן אם לא תאבה האשה ללכת אז אתה פטור מן השבועה. אבל תמוה שאאע"ה לא יסביר לאליעזר מדוע לא יכול יצחק לצאת לשמה.

והנה עוד פלא גדול שרש"י לא אומר כלום על זה, וכי רש"י מפרש התורה לא יסביר לנו דבר כזה גדול שבודאי צריך הסבר? וזה אותו הרש"י שבפרשת תולדות כאשר אומר הקב"ה ליצחק לא לרדת למצרים הוא מעתיק טעם חז"ל של עולה תמימה, וכן באמת פירשו רבינו בחיי [ומקורו מ"מ הדרשן] והחזקוני בפרשת חיי שרה שטעם אברהם לזה הוא משום שאסור ליצחק לצאת לחו"ל משום שהוא עולה תמימה, אבל רש"י לא הסביר כן ולא כתב שום טעם, ואדרבה ממה שרש"י להלן בפרשת תולדות מבאר שהקב"ה אסר ליצחק לרדת משום טעם עולה תמימה משמע שנתחדש דין זה אז ולא ידע מזה יצחק מקודם, דאילו ידע איך ס"ד לירד מצרימה, ואילו לדברי הראשונים הנ"ל תמוה שהרי כבר היה דין זה ידוע בחיי אברהם. ולע"ד דעת רש"י שבכלל א"א לבאר טעם עולה תמימה בדברי אברהם, שהרי אברהם מדגיש וחוזר מדגיש שעיקר הקפדתו הוא שלא ישיב את בני שמה, כלומר בחזרה לחרן או לאור כשדים, ומשמע שלמקום אחר לא היה איכפת ליה, והרי בהכרח שזה לא תלוי באיסור יציאה לחו"ל משום שהוא עולה תמימה.

ועיין רשב"ם שפירש לפי פשוטו של מקרא באופ"א, שבאמת אברהם מסביר מדוע הוא לא רוצה שיצחק יצא מא"י, והיינו שמכיון שציוני הקב"ה לבוא לא"י "ידעתי שאינו רוצה שירחיק זרעי מכאן, שא"כ מה לו להקב"ה להביאני כאן, לפיכך יודע אני שישלח מלאכו להצליח דרכך לקיים לי הבטחתו". והנה החלק השני של דבריו מובן היטב, שזה האמונה הגדולה של אברהם שהקב"ה ישלח לו מלאך והישועה תבוא ע"ז, וזה מובן היטב שכן כתוב בפסוק, אבל החלק הראשון של דבריו לא מובן, שאה"נ בודאי מכיון שהקב"ה צוה לו ללכת לארץ ישראל בודאי שהוא רוצה אותו פה, וממילא פשוט שיצחק צריך לגור בא"י, אבל הלא בשביל שידוך מותר לצאת מא"י, ובודאי היה יצחק חוזר לא"י לאחר השידוך, והרי גם אברהם יצא מא"י בזמן הרעב, ולפי ההסבר שלו שמכיון שהקב"ה צוה לו לבוא לא"י בהכרח שהוא רוצה שלא נתרחק מפה א"כ איך יצא בזמן הרעב, ובהכרח שמפני הדוחק מותר לצאת מא"י בשביל פרנסה, וא"כ ה"נ מותר בשביל שידוך, א"כ קשה טובא לפי הרשב"ם שהוא באמת הרגיש שאברהם היה צריך ליתן

הסבר ע"ז, אבל ההסבר שלו לא מובן.

והנה הרמב"ן בפרשת חיי שרה לא פירש כלום, אבל לעיל על הפסוק "וה' ברך את אברהם בכל" הביא את שיטת רבי מאיר שלא היתה לו בת, וזה ברכה, שזה דבר תמוה, ופירש הרמב"ן "ענין נפלא" וזו לו לברכה כי לא היה יכול להשיאה רק לבני כנען הארורים, ואם ישלחנה לארצו ג"כ תעבור שם ע"ז כמותם, כי האשה ברשות בעלה, ואברהם לא יחפון שיצא זרעו הכשר משרה אשתו חוצה לארץ ואף כי יעבוד ע"ז, הרי שהרמב"ן הסביר כאן חששו של אברהם לגבי בתו, אבל זה לא מסביר לנו מדוע יהיה זה בעיה בשביל יצחק אם הוא הולך רק בשביל לחפש את השידוך שלו ובודאי האשה תחזור עמו, ואפילו אם ישאר שם, אבל הלא יצחק לא יעבוד ע"ז, ואדרבה רבקה שבה מבית ע"ז הלא היא תעשה מה שיצחק רוצה שהרי האשה ברשות בעלה, וא"כ עדיין אין לנו שום הסבר לפי פשוטו של מקרא בסירובו של אברהם שיצא יצחק מא"י לזמן קצר למצוא את שידוכו, וכל כך היה נחוש בדעתו עד שאמר שמכיון שיש לו בן כמו יצחק, והשי"ת הבטיח לו את הארץ, ובהכרח שיהיה ליצחק ילדים שירשו אותו, א"כ בהכרח שה' ישלח מלאך שיקח אשה לבני משם, והלא זה פלא גדול, מהיכ"ת ליה שהקב"ה ישלח מלאך, הלא אפשר שהקב"ה רוצה שיצחק יצא לחו"ל לפרק זמן קצר וימצא את שידוכו, ובאמת אנו רואים שכל מציאת רבקה לקח רק שני ימים, שהרי היה לאלעזר קפיצת הדרך בדרך לחרן, וכל המור"מ לקח יום או יומים, הרי שכל היציאה יכולה היתה להיות לזמן קצר מאוד, וא"כ מהיכ"ת ידע אברהם שהקב"ה ישלח מלאך?

ולכן צ"ל לפי פשוטו שבודאי הוצרך אברהם להסביר את הקפדתו, וכן הוא באמת עשה, כי ההסבר מפורש בדברי אברהם במה שאמר לאליעזר, אלא שצריכים להבין את הדבור של אברהם בקצת עומק, בהקדם מה שלהלן בפרשת תולדות התורה מאריכה בפרשת הבארות, איך שאבימלך מלך גרר רצה לסלק את יצחק ממקום למקום בא"י, עד שלבסוף העתיק יצחק ממקום למקום, ובכל מקום הצליח, ולבסופו של דבר הוכרחו אבימלך ואחזת מרעיו לכרות ברית עם יצחק שהוא באמת הבעלים על הארץ, והסבירו את זה כי ראה ראינו כי היה ה' עמך, ואחר הברית חפרו עוד ומצאו מים בבאר שבע וזה באר שבע עד היום הזה, וכבר ביאר הרמב"ן שהתורה מרמזת לנו על שלשה בתי מקדש, שהשנים הראשונים נחרבו אבל השלישי יתקיים, וזה הבאר שנקרא רחובות כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ², ולפ"ז כל הענין הוא רק בתור רמז לעתיד הרחוק, בבנין בתי המקדש והגאולה העתידה.

והנה אף שבודאי זה נכון בפנימיות הדבר, אבל כנראה בפשוטו של מקרא זה לא סיפור על העתיד אלא על ההווה, שיש כאן מחלוקת בזמן ההוא בין הגויים תושבי א"י,

2. ועיין בחזקוני שהעתיק כמו הרשב"ם, רק שהוסיף שהקב"ה שהרחיקני מקרובי לתת לי את הארץ הזאת לא רוצה שיתרחק זרעי מכאן, ומה שנשמע מזור בזה, שלפי טעמו שלא רוצה להחזיר יצחק לשם משום שהרי הקב"ה הרחיקני מקרובי, א"כ מדוע עכשיו רוצה שהשידוך בשביל יצחק יהיה בדוקא מקרובי, וי"ל.

3. ובאמת אנו רואים שכאשר חוזר אליעזר על כל הדו"ד לפני לבן ובתואל באריכות נפלאה ובכל הפרטים הוא משמיט מה שאמר לו א"א "רק את בני לא תשב שמה" ואע"פ שהוא אומר להם שהוא הקשה לא"א אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי, אבל לא אומר להם שא"א השביע אותו לא להוציא את יצחק מא"י ורק אומר בקצרה שהקב"ה ישלח מלאך לעזור לו, והיינו משום שזה לא מובן כלל, שהרי זה לא מסתבר כלל שלא יכול יצחק לצאת ולחזור אחר שידוכו, ומכיון שזה דבר שאינו מובן כלל ממילא הוא לא מזכיר את זה.

4. וע"ז בכלי יקר שהרחיב את הרעיון שבית ראשון היה מחלוקת בין שרי ישראל ושרי יהודה, וזה היה בנחל גרר, ואח"כ היה שנאת חנם בין חלקי העם וזה היה בעשק כי התעשקו עמו, וזה היה שטנה משום שהשטן היה מרקד ביניהם, אבל בהמ"ק השלישי יבנה ע"י מלך המשיח ואז היה הרחבה ולא יהיה מחלוקת עי"ש בדבריו הנעימים,

השבעה אומות, ובין יצחק אבינו, מי הוא השליט והבעה"ב על א"י, וכמפורש בפסוקים זה המושך המחלוקת שהיה לאברהם עם אבימלך בפרשת וירא שעבדי אבימלך גזלו את בארות המים, וגם שם עשו ברית וקראו את שם המקום באר שבע, וכאן חזרה מחלוקת זו עד שעשו ברית חדשה בבאר שבע.

ובביאור דבר זה הוא שאברהם ויצחק הבינו שעליהם להתנהג בבעלות ובשליטה להראות שהם בעלים על א"י, בעת ובעונה אחת שהם למעשה עדיין הם לא הבעלים, שהרי למעשה הארץ רק ניתנה לזרעם אחריהם בימי יהושע, ועכשיו היא רק הובטחה להם, ואדרבה עכשיו הוא באמת הזמן שהכנעני והפרזי היו שולטים בא"י, ומלשון רש"י בריש פרשת לך לך [יב-ו] משמע שרק עכשיו הארץ הולכת ונכבשת מזרעו של שם, שלאחר המבול חלק נח את העולם ונתן את א"י לשם, וכ"כ רש"י בפרשת נח עה"פ ברוך ה' אלקי שם שפירש"י שעתידי לשמור הבטחתו לזרעו לתת להם את ארץ כנען, ומשמע שנח חילק את א"י לשם והוא מברך את השי"ת שעתידי להבטיח שאכן כן יהיה בזה שתנתן הארץ לאברהם שהוא מזרע שם, ועכשיו כנען כובש אותה והוא מזרעו של חם, ונמצא שההבטחה לאאע"ה שא"י היא שלו באה בעת ובעונה אחת עם כיבוש הארץ ע"י השבעה אומות, ולכן מובן היטב שהיו סכסוכים ביניהם, שאבימלך, או עבדי אבימלך, הרגישו שכל הארץ שלהם, ואדרבה לפי דעתם זה ניתן להם מהקב"ה, וכמו שאומר רש"י ריש בראשית שכל ספר בראשית נכתב בכדי להראות למי שייך א"י ואיך שהיה רשות בסופו של דבר לבני"י לכבוש את ארץ כנען מידם, ולכן נכתב שהקב"ה ברא את העולם והוא החליט איזה חתיכת ארץ שייכת למי, אבל באמת יש להוסיף שלפ"ז היה מספיק לכתוב פרשת בראשית והיינו שהקב"ה הבורא וממילא בעה"ב, אבל מדוע צריך את כל המשך ספר בראשית וכל הסיפורים על האבות אם כל הכוונה היא רק על א"י, אבל הביאור הוא שהקב"ה אמנם נתן בעת ההיא את א"י לכנען אבל רק לזמן ארעי, כי באותו זמן שהיה ניתנה לכנען היא הובטחה בחזרה לזרעו של שם ע"י אברהם, הרי שכל הניתנה היתה מתנה ע"מ להחזיר, ולכן צריכים את כל הסיפורים של ספר בראשית להראות שהכל היה ארעי ולזמן ועיקר הבעלים הוא אאע"ה וזרעו. ולכן כל הסכסוכים הוא סכסוך בין העמים למי שייכת א"י, לכח הכובש אותה עכשיו או למי שהיא הובטחה בעתיד.

ונראה שזה כל הכוונה בפרשת לך לך שהקב"ה אומר לאברהם שעליו ללכת לארץ כנען אל הארץ אשר אראך, ושם אעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך, ולכאורה תמוה מדוע צריך אברהם ללכת לא"י בכדי שיזכה להבטחה שתנתן לו, דלפי פשוטו מה שמדבר הקב"ה עם אברהם ומבטיח לו כל טוב זה משום שכבר הכיר אברהם את בוראו בגיל צעיר מאד [אולי בגיל ג' או אפשר יותר מבוגר] ועכשיו הוא בא על שכרו, וכמפורש בפסוק עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמתי מצותי חקתי ותורת, וא"כ מה זה שייך שעליו ללכת לא"י בכדי לקבל את שכרו, ואדרבה הרי לא תינתן לו הארץ לעוד כמה מאות שנים, א"כ מדוע הוא נצטווה ללכת עכשיו לא"י, וזה בודאי יגרום סכסוכים בינו ובין הכנעני והפרזי, וכן היה שהסתכסך עם אבימלך, וכן היה שלוט היה רועה את צאנו משום שסבר שכל הארץ שייכת לאאע"ה ואין זה גזל אבל

הפסוק מעיד והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולכן בתקופה ההיא היה הארץ שייכת לשבעה אומות, וכן היה שהיה צריך להכנס במלחמה עם הארבעה מלכים נגד החמשה, וגם נקלחה אשתו ע"י פרעה ואבימלך ומה לו ולצרה הזאת, ומדוע הוצרך אאע"ה בכלל לבוא לא"י בתקופה ההיא?

ומוכרח שאדרבה מכח זה גופא שהארץ בתקופה ההיא היתה שייכת לז' אומות מזה גופא הוצרך הקב"ה לומר לאאע"ה שעליו לבוא לא"י, ובכל מקום שהוא יבוא עכשיו זה יכבוש את הדרך לפני בניו שיכבשו את א"י בזמן הראוי [ואדרבה, אילו היתה הארץ בחזקת שם קודם שהתחילו הכנענים לכבוש, באמת היה יכול הקב"ה להבטיח את הארץ לא"י גם בלי שיבוא לא"י, ורק מחמת שהם התחילו לכבוש בעת ההיא לכן צריך אברהם לבוא ולקבוע את זכותו לזרעו אחריו אע"פ שזה מאות שנים אח"כ], ולא רק מכח הרוחני של מעשה אבות סימן לבנים, אלא מכח התביעה והטענה המשפטית שהארץ הזאת שייכת לנו משום שהקב"ה נתן את זה לאברהם, וזה יכול אברהם להוכיח שהרי הוא בא לא"י, ובאמת הוא נקלע לכל מיני סכסוכים ומלחמות, אבל בכל מקום הוא הצליח הרבה יותר מכפי המשווער, עד שכל אחד מהאויבים שלו שנלחם או התקוטט עמו בא להכיר שהקב"ה עמו, שהרי כאשר פרעה לקח את שרה הרי ראו כולם שה' הכה את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו, ואח"כ ראו כולם איך שבין לילה הוא נהיה כבד מאד במקנה בכסף ובזהב, וכן היה במלחמת סדום שנצח אברהם ואז הכריזו מלכי צדק לפני כל העולם שברוך אברהם לקל עליון קונה שמים וארץ, הדגיש קנה שמים וארץ [ופירש"י עשה שמים וארץ, כלומר הוא הבורא] שהוא זה שנתן את הארץ לאברהם שהוא ברוך לקל עליון, ואח"כ אצל אבימלך ראו כולם שהקב"ה שמר עליו, וכן לידת יצחק שזה היה דבר נפוץ בכל העולם שאברהם בן מאה שנה ושרה בת תשעים נולד להם בן לעת זקונם, ובודאי זה נס מהקב"ה ששומר על אברהם, ולכן אמר ה' לאאע"ה שעליו לנסוע ולגור בכל רחבי א"י, זה היה כעין מחאה על הבעלות של כנען, וכמו שמי ששדהו נלקחה ממנו שהוא צריך לעשות מחאה ובלא"ה יהיה לגזול חזקת קרקעות, ורק המחאה מונעת את זה ממנו, זה היה מה שרצה הקב"ה שיהיה מחאה מצדו של אאע"ה, טענת בעלות, ואפשר שהוא טען שמכיון שהוא מזרע שם ונח חילק את הארץ לשם ממילא מגיע לו מצד הלכות ירושה, אבל העיקר הוא שהקב"ה הסכים שכך צריך להיות, וזה כוונת התורה בפרשת לך לך ויעבור אברהם בארץ עד מקום שכס עד אלון מורה והכנעני אז בארץ, כלומר שאף שהכנעני אז בארץ אבל אברהם עובר ממקום למקום לטעון חזקה, מחאה על החזקה שלהם, ואף שמשאיר אותם עכשיו, אבל צריך לקבוע חזקת בעלות נגדית.

ואח"כ ממשיך אברהם לנסוע בכל רחבי א"י, ויעתק משם ההרה, בית אל, עי, ואז הלך ונסוע הנגבה, ואחר שחזר ממצרים הוא ממשיך לנסוע מנגב ועד בית אל, ואז נראה לו ה' ואומר שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה, לך אתננה ולזרעך, ואח"כ אומר לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, ומבואר שאברהם נצטווה שעליו לעשות קנין וחזקה בארץ, וכל מקום שהוא יעבור שם זה יהיה קנינו, ועיין רמב"ן שהסתפק אם זה מצוה או רשות, אבל עכ"פ זה היה רצון השי"ת שאברהם ישאר בא"י, ויסע לכל

מקום שיוכל, והנה הרמב"ן ביאר את זה בגדר מעשה סימן לבנים, שכל מה שיעשה אברהם עכשיו זה יהיה הסימן לבניו, אבל מלבד זה נראה בפשוטו של מקרא שהכוונה בזה הוא שאברהם צריך להשאיר בא"י משום שהוא צריך לעשות בה חזקה, ולא דוקא בגדר קנין, אלא כל זמן שיש שם אברהם או יש כאן זהות יהודית וממילא זה יחזור לבניו, אבל אם אברהם יצא מא"י זה מחליש את התביעה לא"י לבניו, ולכן נצטוו אאע"ה ללכת לא"י, ונצטוו לנסוע בכל ארץ כנען, ולכן זה היה טענה עליו שיצא למצרים, כי הוא מוכרח להשאיר בא"י בכדי לקבוע את החזקה ואת התביעה היהודית לא"י⁵.

ואם נעייין עכשיו בפסוקים בפרשת חיי שרה כאשר מציע אליעזר להשיב את יצחק לארצו ומולדתו, מזהיר אותו א"א בשבועה שבשום פנים ואופן שלא יחזיר את יצחק, וכ"כ בטוח היה שזה רצון ה' עד שהבטיח לו שה' ישלח מלאך להביא את האשה הנכונה, אבל תמהנו שהרי לא מסביר לו את טעם המניעה מלצאת לא"י, אבל באמת הוא מסביר לו היטב והיטב, הוא אומר לו שמכיון שה' לקח אותי מבית אבי ומולדתי והבטיח את א"י לזרעי, ולכאורה אמאי עשה כן, הלא הייתי יכול להשאיר בחו"ל ואעפ"כ היה יכול להבטיח לי את א"י שהרי ההבטחה לא תתקיים עד דור רביעי, אבל בהכרח הטעם הוא כמו שנתבאר עד הנה שבשביל ההבטחה הזו שתתקיים, בשביל שיהיה לבנ"י זכות טענה לאחר מאות שנות כיבוש של כנען ע"י הכנעני והפרזי, מוכח א"א לבוא לא"י, הוא לא יכול לקבל את ההבטחה אא"כ הוא שם פיזית, ולא רק במקום אחד, אלא הוא צריך לנסוע ממקום למקום לקבוע את חזקת הירושה, זה מחאה נגד כיבוש כנען ההולך ומתקיים, זה כל המטרה אשר לך אל הארץ אשר אראך, א"כ איך שייך שיצחק יעזוב את הארץ, הרי כל השבועה שהארץ תהיה של זרעי היא בשביל יצחק, כי ביצחק יקרא לך זרע, ואם יצחק יצא, ואפילו לזמן קצר, זה מערער ומקעקע את התביעה, כי המעוטר לירש את הארץ לא יוצא מהארץ כל זמן שיש סכסוך עליה, ומכיון שזה כל המטרה, וזה תכנית הקב"ה בשביל ירושת הארץ, א"כ א"א ליצחק לצאת ובהכרח שהוא ישלח מלאך ויביא את השידוך ליצחק, כי זה בנפש האומה ממש אם יצא יצחק מא"י, ובשביל זה אין שום היתר. הרי שההסבר מפורש בדברי א"א בטוטו"ר, ולכן לא מפרש רש"י כלום, כי אין מה לפרש, זה ברור בתיבות הפסוק, ואם אין שום דבר קשה שוב אין מקום לפרש.

ועכשיו אנו מבינים שכל זה חוזר על עצמו בפרשת

תולדות שיצחק עשה בדיוק כמו אברהם אביו, שגר בארץ, ולכן כאשר בא הרעב והוא רצה לרדת למצרים כמו שמספרת התורה ריש תולדות, והקשינו לעיל ומה הטעם שאמר לו להקב"ה שלא לירד, אבל לפי פשוטו הטעם לזה מפורש בפסוק, אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לא"א, והיינו שהטעם שנצטוו יצחק שלא לירד לחו"ל מפורש בפסוק, שהקב"ה אמר לו לא לרדת זה משום שאם הוא ירד זה מחליש את התביעה ואת הטענה לא"י, כלומר אם יצחק ימצא את עצמו לזמן ממושך מחוץ לגבולות א"י, זה כאילו מראה שהוא לא תובע וטוען לא"י שהיא נחלתו, שהרי גר בה ועכשיו הוא בורח ממנה משום שאין מספיק אוכל, אבל אומר לו הקב"ה שהוא מחויב להשאיר משום שהקב"ה רוצה להקים את השבועה שנשבע לא"א, ואם יצחק יראה כמי שהוא דוחה את מצות ישוב א"י, ממילא זה יקעקע את טענתו ויסתור את תביעתו.

וכן מפורש בספורנו "ולפיכך בהיותך גר בה תהיה נשיא אלקים בתוכה, ותקנה בה חזקה להורישה לזרעך", וכ"ה ברשב"ם ועוד יותר מזה "ובשביל שנתתי לו ולזרעו את הארץ הזאת צויתי לו לצאת מארצו וממולדתו כדכתיב שם אל הארץ אשר אראך", והיינו שמתחלה אמר הקב"ה לבוא לא"י בכדי שיוכל ליתן לו א"י, ונמצא שזה תנאי בקיום השבועה, ולכן החליט אברהם שאינו יכול לצאת מא"י וגם יצחק אסור, וזה מה שאמר הקב"ה ליצחק עכשיו, שאם אתה תצא א"כ כל השבועה שנשבעתי לא"א לא תתקיים, שהרי נתתי לו את הארץ רק אם ידור שם, ורק אז תהיה לזרעו, ומכיון שאתה זרעו גם אתה מוכרח להשאיר בא"י ולכן אם הוא עוזב זה כאילו הוא מפקיע את ההבטחה, ואז אפשר שהקב"ה פטור משבועתו, שהרי השבועה אינה יכולה להכריח את המציאות, שאם מפקירים את המתנה אז המתנה מופקרת, ולכן מיעץ הקב"ה ליצחק שעליו להשאיר בארץ בכדי להבטיח שתתקיים השבועה שנשבעתי לאברהם אביך, ומיושבת קושיית הרמב"ן בכוונת הקרא והקמתי של השבעה אשר נשבעתי לא"א, דבאמת אם יצא מא"י אפשר שהשבועה לא תתקיים, וכנ"ל.

אלא שעכשיו צריך לבאר מדוע היה מותר ליעקב לעזוב כמה פעמים מא"י, ומדוע זה לא החליש את התביעה היהודית לא"י, ונדון בזה בדברינו לפרשת וישלח שנת תשפ"ד.

5. ועד"ז יש להבין כל אריכות התורה בסיפור קניית מערת המכפלה מעפרון וכל המו"מ והדו"ד שבניהם, אבל העיקר הוא להראות שזה עיקר עבודת אברהם, שהוא צריך לעסוק בחזקת התביעה לארץ ישראל, וכל מה שיכול לקנות הוא קונה, ובדוקא הוא רוצה לקנות קרקע בארץ ישראל לקבור את מתו, כי זה גופא מקשר את הבנים שיבואו אח"כ למקום קבורת אבותם, וכעין מה שעשה יעקב כאשר ביקש שיקבר בא"י וכפי שביארו במשך חכמה ובאמת ליעקב.